

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 344.22

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-94-119

В. А. ГОЛОВЧУК

**ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ»
В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ**

Показано, що Кримінальний кодекс України містить низку таких понять, як «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни», «збройна агресія проти України», «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави», «збройна агресія Російської Федерації», «збройна агресія Російської Федерації проти України», проте не містить визначення цих понять. Доведено, що для однакового розуміння та використання у правозастосовній діяльності зазначених понять необхідно їх уніфікувати. Запропоновано взяти за основу термін «збройна агресія проти України», визначений в статті 1 Закону України «Про оборону України», та внести відповідні зміни до КК України щодо визначення єдиного поняття та розкриття його змісту.

Ключові слова: суверенітет, територіальна цілісність, збройна агресія, війна, кримінальний кодекс.

Holovchuk Vitalii. Definition of the concept of «armed aggression against Ukraine» in the Criminal Code of Ukraine

The Criminal Code of Ukraine includes a number of concepts such as the «armed aggression of the Russian Federation or the aggression of another

© ГОЛОВЧУК Віталій Анатолійович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса; ORCID: 0009-0004-8931-159X; e-mail: lawyer.golovchuk@gmail.com

country», «armed aggression against Ukraine», «armed aggression of the Russian Federation or another state», «armed aggression of the Russian Federation», «armed aggression of the Russian Federation against Ukraine», but does not contain the definition of these concepts. For the same understanding and use of these concepts in law-enforcement activity it is necessary to unify them. It is advisable to take as a basis the term «armed aggression against Ukraine», which is given in Article 1 of the Law of Ukraine «On Defense of Ukraine», and make appropriate changes to the Criminal Code of Ukraine regarding the definition of a single concept and disclosure of its content.

Key words: *sovereignty, territorial integrity, armed aggression, war, criminal code.*

На початку ХХІ століття Україна змушена знову захищати свою незалежність і територіальну цілісність від свого східного сусіда. Збройна агресія проти України супроводжується численними випадками вчинення кримінальних правопорушень. Вказані обставини зумовлюють актуальність даного дослідження.

У статті автор ставить за мету уніфікувати однорідні визначення: «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни», «збройна агресія проти України», «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави», «збройна агресія Російської Федерації», «збройна агресія Російської Федерації проти України», які містяться у КК України [1], та обґрунтувати доцільність закріплення єдиного поняття «збройна агресія проти України», з розкриттям його змісту, в КК України. Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати випадки застосування терміна «збройна агресія» у КК України та інших законах України; запропонувати єдине визначення, яке слід використовувати у КК України.

Незважаючи на те, що дане питання стало актуальним після подій 2014 року – захоплення РФ Криму та частини Донбасу, йому не приділялося достатньої уваги. Лише в 2022 році кримінальна правова доктрина почала робити кроки для визначення кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройною агресією проти України.

Одночасно суспільні відносини набули стрімкого розвитку після 24 лютого 2022 року. Верховна Рада України своєчасно відреагувала на це та в березні 2023 року внесла зміни до КК України, якими введено у Закон України про кримінальну відповідальність низку таких понять: «збройна агресія проти України», «збройна агресія Російської Федерації», «збройна агресія Російської Феде-

рації проти України», «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни».

Уперше в КК України поняття «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави» з'явилося після прийняття 6 червня 2019 року Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб» №2747-VIII [2], яким частину другу статті 297 («Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого») КК України викладено в новій редакції.

Пізніше, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року №2108-IX [3], КК України доповнено новою статтею 111-1 («Колабораційна діяльність») з примітками до неї, в якій міститься поняття «збройна агресія проти України».

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 року №2110-IX [4] статтю 161 КК України («Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками») викладено у новій редакції та доповнено КК України статтями 435-1 («Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»), 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»). У зазначеному Законі містяться поняття «збройна агресія Російської Федерації» (стаття 435-1) та «збройна агресія Російської Федерації проти України» (частини перша, друга статті 436-2).

Відповідно до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 3 березня 2022 року №2114-IX [5] доповнено розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України пунктом 22. 15 березня 2022 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають

кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» №2124-IX [6], яким доповнено розділ VIII КК України статтею 43-1 («Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України»). 1 квітня 2022 року Законом України «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» № 2178-IX [7] внесені зміни до КК України, якими уточнено диспозиції статті 114-2 КК України. Зазначені закони містять поняття «збройна агресія проти України» та «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни».

Хоча КК України містить такі поняття, як «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни» (частини перша, четверта статті 43-1), «збройна агресія проти України» (частина третя статті 43-1; частини перша, третя статті 111-1; частина третя статті 114-2; пункт 22 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення»), «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави» (частина друга статті 297), «збройна агресія Російської Федерації» (стаття 435-1), «збройна агресія Російської Федерації проти України» (частини перша, друга статті 436-2), проте не містить визначення цих понять.

Положення статті 1 («Визначення основних термінів») Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ [8] розкривають терміни «збройна агресія» та «збройна агресія проти України». Відповідно під збройною агресією розуміється застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав; напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України; засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що

це рівнозначно переліченим в абзацах 5 – 7 статті 1 Закону України «Про оборону України» діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях; дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах 5 – 8 статті 1 Закону України «Про оборону України»; застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів.

Для належної кримінально-правової охорони розглядуваних суспільних відносин, уникнення різного тлумачення однорідних понять необхідно уніфікувати визначення «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни», «збройна агресія проти України», «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави», «збройна агресія Російської Федерації», «збройна агресія Російської Федерації проти України». При цьому доцільно взяти за основу термін «збройна агресія проти України» у статті 1 Закону України «Про оборону України» та внести відповідні зміни до частин першої, третьої, четвертої статті 43-1, частини першої, третьої статті 111-1, частини третьої статті 114-2, частини другої статті 297, статті 435-1, частин першої, другої статті 436-2, пункту 22 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України.

Одночасно необхідно статтю 43-1 КК України доповнити приміткою, в якій розкрити поняття «збройна агресія проти України» та зазначити: «Під збройною агресією проти України у цьому Кодексі слід розуміти будь-яку з таких дій:

а) вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

б) блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

в) напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

г) засилення іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в пунктах «а», «б», «в» цієї примітки діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;

г) дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в пунктах «а», «б», «в», «г» цієї примітки;

д) застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів».

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. **2.** Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб: Закон України від 06.06.2019 № 2747-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-19>. **3.** Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>. **4.** Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20>. **5.** Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>. **6.** Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну відповідальність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20>. **7.** Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агре-

сії Російської Федерації: Закон України від 01.04.2022 № 2178-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20>. 8. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Unrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. 2. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro admistratyvni pravoporushennia ta Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za nezakonni dii stosovno derzhavnykh nahorod, nezakonne nosinnia viiskovoi formy odiahu, naruhu nad mistsem pokhovannia zakhysnyka suverenitetu ta terytorialnoi tsilisnosti Ukrainy ta deiakykh inshykh osib: Zakon Unrainy vid 06.06.2019 № 2747-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-19>. 3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist: Zakon Unrainy vid 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>. 4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za vyhotovlennia ta poshyrennia zaboronenoj informatsiinoi produktsii: Zakon Unrainy vid 03.03.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>. 5. Pro zabezpechennia uchasti tsyvilnykh osib u zakhysti Unrainy: Zakon Unrainy vid 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20>. 6. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyznachennia obstavyn, shcho vyklichaiut kryminalnu protypravnist diiannia ta zabezpechuiut boiovyi imunitet v umovakh dii voiennoho stanu: Zakon Unrainy vid 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20>. 7. Pro vnesennia zmin do statti 114-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za nesanktsionovane rozpozsiudzhennia informatsii pro zasoby protydii zbroinii ahresii Rosiiskoi Federatsii: Zakon Unrainy vid 01.04.2022 № 2178-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20>. 8. Pro obronu Ukrainy: Zakon Unrainy vid 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

Holovchuk Vitalii. Definition of the concept of «armed aggression against Ukraine» in the Criminal Code of Ukraine

At the beginning of the 21st century Ukraine is forced to defend again its independence and territorial integrity from its eastern neighbor. Armed aggression against Ukraine is accompanied by numerous cases of criminal offenses. The specified circumstances determine the relevance of this research.

The Criminal Code of Ukraine provides such concepts as: «armed aggression of the Russian Federation or aggression of another country» (parts one and four of Article 43-1), «armed aggression against Ukraine» (part three of Article 43-1; parts one and three of Article 111-1; part three of Article 114-2; clause 22 of

Section II «Final and Transitional Provisions»), «armed aggression of the Russian Federation or another state» (part two of Article 297), «armed aggression of the Russian Federation» (Article 435-1), «armed aggression of the Russian Federation against Ukraine» (parts one and two of Article 436-2), however, does not define of these concepts.

For proper criminal legal protection of the considered social relationships, avoiding various interpretations of homogeneous concepts, it is necessary to unify these definitions. In this case, it is advisable to take as a basis the term «armed aggression against Ukraine», which is given in Article 1 of the Law of Ukraine «On the Defense of Ukraine», and make appropriate changes to parts first, third, fourth of Article 43-1, parts first and third of Article 111-1, part third of Article 114-2, part second of Article 297, Article 435-1, parts first and second of Article 436-2, clause 22 of Section II «Final and Transitional Provisions».

At the same time, it is necessary to supplement Article 43-1 of the Criminal Code of Ukraine with a note, in which to disclose the concept of «armed aggression against Ukraine».

Key words: sovereignty, territorial integrity, armed aggression, war, criminal code.